

RECENZJE

MARIUSZ FRAS

<https://doi.org/10.33995/wu2020.1.6>

Katarzyna Malinowska
Space Insurance. International Legal Aspects
Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2017,
472 strony

Monografia zatytułowana *Space Insurance. International Legal Aspects* autorstwa dr hab. Katarzyny Malinowskiej stanowi pierwszą w piśmiennictwie międzynarodowym kompleksową analizę umowy ubezpieczenia obiektów kosmicznych i działalności w zakresie eksploracji przestrzeni kosmicznej w ujęciu prawnym. Autorka dokonała zarówno analizy obecnego stanu prawnego, jak również omówienia problemów, które ujawniają się na tle stanów faktycznych związanych z ubezpieczeniami w przedsięwzięciach kosmicznych. Jako cel wskazała przedstawienie sposobu, w jaki zasady umowy ubezpieczenia funkcjonują w innowacyjnym środowisku działalności związanej z eksploracją przestrzeni kosmicznej w obliczu ryzyk towarzyszących takiej działalności oraz w relewantnym środowisku regulacyjnym i praktyce kontraktowej.

W monografii autorka zastosowała kilka podstawowych metod naukowo-badawczych: dogmatyczną, prawnoporównawczą i historyczną. Dominuje problematyka cywilnoprawna, jednak autorka nie unika wątków publicznoprawnych oraz tych związanych z aspektem prawa prywatnego międzynarodowego, zwłaszcza w kontekście rozważań nad umową ubezpieczenia zapewniającą ochronę gospodarczej eksploracji przestrzeni kosmicznej, co należy przyjąć z aprobatą. Kluczową dla celu rozprawy była metoda prawnoporównawcza, niezbędna w procesie analizy podstawowych kultur prawnych w odniesieniu do zasad i reguł kształtujących umowę ubezpieczenia. Na uwagę zasługuje nowatorstwo w podejściu do metody prawnoporównawczej, autorka wzięła bowiem pod uwagę zarówno tradycyjne narzędzia wykorzystywane w metodzie prawnoporównawczej polegające na porównaniu systemów prawnych, jak i nowoczesne podejście polegające na porównywaniu struktury systemów prawnych w zakresie prawa kosmicznego, jego złożoności, analizy treści stosunków prawnych w ubezpieczeniach kosmicznych, a także analizę prawnoporównawczą tendencji rozwojowych prawa, jako odbicia jego celu i funkcji, oraz pragmatyzmu rządzącego relacjami w sferze przedsięwzięć kosmicznych i ich ubezpieczenia. Metoda

porównawczo-prawna ujęta jest wzorcowo w sposób analityczny. Prawo obce jest analizowane przez pryzmat stworzonej na jego tle aktualnej literatury i orzecznictwa.

Trafnie uzasadniony został dobór systemów prawa poddanych porównaniu, zarówno pod względem teoretycznym, jak również przez pryzmat przydatności stawianych tez dla praktyki obrotu gospodarczego. Autorka dokonała wyboru systemów prawnych z tradycji prawa cywilnego oraz *common law*. Spośród tych ostatnich na wyjątkową uwagę zasługuje prawo Wielkiej Brytanii (Anglii i Walii), a także prawo Stanów Zjednoczonych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa stanu Nowy York. Spośród systemów prawa cywilnego, autorka wybrała prawo francuskie i belgijskie, uzasadniając to zarówno teoretycznymi walorami tych systemów, jak i praktycznym ich wpływem na praktykę kontraktową w działalności kosmicznej. Wybór prawa belgijskiego podyktowany był ponadto wskazaniem go jako prawa rządzącego umową ubezpieczenia dotyczącą satelitów Galileo. Metody powyższe autorka uzupełniła aspektem historycznym, mającym znaczenie dla osiągnięcia celów badawczych pracy.

Monografia ukazuje się w czasie, gdy w Polsce toczy się dyskusja o kształcie przyszłego prawa kosmicznego, w tym także o podziale odpowiedzialności pomiędzy Państwem a podmiotami pozarządowymi, a co za tym idzie także o obowiązku ubezpieczenia tejże odpowiedzialności. Ma to szczególne znaczenie w obliczu przyjęcia przez polski rząd strategii kosmicznej i narodowego programu kosmicznego. Z tego względu rozważania i problematyka podjęta przez autorkę są niezwykle na czasie i mogą stanowić inspirację dla polskiego projektodawcy.

Cele rozprawy są klarowne, a mianowicie: (1) wyodrębnienie ryzyk (tzw. kosmicznych) związanymi z realizacją przedsięwzięć kosmicznych w kontekście ich ubezpieczalności i identyfikacji przedmiotu ubezpieczenia, interesu ubezpieczeniowego i rodzaju ochrony ubezpieczeniowej, która może dotyczyć ryzyka kosmicznego, (2) zbadanie możliwości zastosowania tradycyjnych fundamentalnych zasad rządzących ubezpieczeniem do ubezpieczenia ryzyk kosmicznych oraz (3) weryfikacja, czy różnice wynikające z natury ryzyk kosmicznych nie zmieniają zasad umowy ubezpieczenia, a także czy ewentualne różnice wpływają na naturę stosunku ubezpieczenia, wreszcie (4) ustalenie wpływu, jaki może mieć charakter ryzyk kosmicznych na kształt współczesnej umowy ubezpieczenia, i znalezienie korelacji pomiędzy międzynarodowymi tendencjami rozwoju prawa o umowie ubezpieczenia i praktyką kontraktową w przedsięwzięciach kosmicznych.

Autorka postawiła kilka tez badawczych, które uzasadniają zakres prowadzonych badań, a więc: (1) zakres przedmiotowy ryzyk kosmicznych determinuje zarówno przedmiot ubezpieczenia, jak i podmiot posiadający interes ubezpieczeniowy; (2) odrębność ryzyk kosmicznych od innych ryzyk mogących mieć wpływ na treść umowy ubezpieczenia; (3) indywidualne podejście do oceny ryzyka, konieczne w ubezpieczeniach kosmicznych, wpływa na zastosowanie generalnych reguł ubezpieczenia, lecz nie narusza podstawowych zasad umowy ubezpieczenia, takich jak dobra wiary czy zasada odszkodowania; (4) specyficzna natura ryzyk kosmicznych oraz znacząca rola, jaką spełnia ubezpieczenie w zarządzaniu ryzykiem w przedsięwzięciach kosmicznych, powodują, że ubezpieczenia kosmiczne pozostają pod znaczącym wpływem prawa kosmicznego, co z kolei sprawia, że rola prawa kosmicznego w kształtowaniu umowy ubezpieczenia kosmicznego jest dominująca nad regułami prawa ubezpieczeń; (5) rozwój branży kosmicznej oraz prawa kosmicznego doprowadził do ewolucji specyficznego *lex mercatoria* w dziedzinie kontraktów kosmicznych i w umowach ubezpieczenia kosmicznego i wreszcie, że (6) praktyka ubezpieczeniowa w dziedzinie ryzyk kosmicznych może służyć jako przykład dla innych rodzajów działalności opartych

na nowoczesnych technologiach i charakteryzujących się wysokim poziomem ryzyka, w kontekście zarządzania ryzykiem, szacowania ryzyka oraz kształtowania ochrony ubezpieczeniowej.

Monografia Katarzyny Malinowskiej jest bardzo obszerna i szczegółowa, przeprowadza czytelnika zarówno przez podstawy prawa kosmicznego, prawa ubezpieczeń, jak i szczegółowe aspekty prawne związane z zarządzaniem ryzykiem w sposób oddziaływujący na naturę stosunku ubezpieczenia. Z uwagi na jej interdyscyplinarny charakter pracy takie podejście jest niewątpliwą zaletą. Aspekty kolizyjnoprawne są atutem pracy. Badań naukowych nad ubezpieczeniami kosmicznymi w prawie kolizyjnym w literaturze polskiej praktycznie nikt nie prowadził. Dowodzi to nie tylko głębokiej znajomości tematu, ale także złożoności zagadnień, w obliczu których stanęła autorka, przystępując do badań. Na aprobatę zasługuje także imponująca literatura przedmiotu, która została poddana analizie w trakcie prowadzonych przez autorkę badań. Pomimo że badania mają znaczenie dla ogólnoswiatowej literatury przedmiotu, autorka podkreślała znaczenie wkładu polskich prawników w tworzenie międzynarodowego porządku prawa kosmicznego, z osiągnięciami Profesora Manfreda Lachsa na czele. Problemy podniesione w rozprawie, sposób ich analizy, argumentacji, a wreszcie wyprowadzone z nich wnioski, pozwalają na stwierdzenie, że rozprawa ta stanowi istotny wkład w naukę prawa kosmicznego i prawa ubezpieczeń w kontekście międzynarodowym. Trzeba podkreślić, że praca ma charakter w pełni pionierski, gdyż problematyka ochrony ubezpieczeniowej w przedsięwzięciach eksploracji przestrzeni kosmicznej zasadniczo nie doczekała się dotychczas solidnego i wszechstronnego potraktowania, tak dogłębnie analizującego naturę tych przedsięwzięć w kontekście istoty i funkcji ubezpieczeń.

Na wstępie autorka przedstawiła aspekty regulacyjne i kontraktowe działalności w zakresie eksploracji przestrzeni kosmicznej, podstawowe fakty dotyczące wypuszczania satelitów oraz ich zastosowania wraz ze wskazaniem aktualnych wyzwań i ryzyk z perspektywy prawnoubezpieczeniowej. Miało to na celu nakreślenie tła dalszych rozważań, w tym przede wszystkim ukazania właściwych wymiarów działalności kosmicznej, jej przedmiotu i zakresu w kontekście przedmiotu ubezpieczenia. Następnie działalność w dziedzinie eksploracji kosmosu została poddana analizie z punktu widzenia regulujących ją przepisów prawnych z perspektywy międzynarodowej, europejskiej oraz przepisów prawa krajowego różnych państw. Na każdym z tych poziomów zaprezentowana została perspektywa regulacyjna działalności w tej dziedzinie, jak i jej otoczenie kontraktowe, w tym typologia umów zawieranych w związku z realizacją przedsięwzięć kosmicznych. Celem autorki było skupienie się na tych kwestiach prawa kosmicznego, które oceniła jako istotne z ubezpieczeniowego punktu widzenia, w tym przede wszystkim wyodrębnienie tzw. ryzyk kosmicznych jako przedmiotu ochrony ubezpieczeniowej. Analiza przeprowadzona przez dr hab. Katarzynę Malinowską na poziomie prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego prowadzi do oczywistego, zdaje się, przekonania, że działalność w dziedzinie eksploracji kosmosu dla celów identyfikacji ryzyk i ubezpieczenia kosmicznego to wyłącznie takie czynności, które zostały włączone w reżim prawa kosmicznego i objęte wymogiem uzyskania stosownego zezwolenia, mimo znacznie szerszego kontekstu ekonomicznego. Autorka nie poprzestała jednak na tym stwierdzeniu, wskazując istnienie luk i rozbieżności w poszczególnych przepisach, lecz dokonała wyodrębnienia wspólnych założeń i cech działalności kosmicznej, w taki sposób, aby możliwe było zdefiniowanie jej jako przedmiotu ochrony ubezpieczeniowej. W konkluzji, autorka słusznie za działalność kosmiczną uznała te czynności, które są immanentnie i ściśle związane ze środowiskiem przestrzeni kosmicznej w znaczeniu funkcjonalnym, tj. które są prowadzone po opuszczeniu przez obiekt kosmiczny powierzchni Ziemi z zamiarem dotarcia co najmniej do granicy przestrzeni

kosmicznej nieosiągalnej dla konwencjonalnego statku powietrznego. Autorka konsekwentnie uznała więc, że poza zakresem działalności kosmicznej znajduje się zasadniczo produkcja obiektów kosmicznych. Badania prowadzone przez dr hab. Katarzynę Malinowską doprowadziły ją także do wniosku, że praktyka kontraktowa, która narodziła się w przemyśle kosmicznym, może zastępować już na miano nowoczesnej *lex mercatoria*, wyodrębnionej dla potrzeb tej branży i obejmującej wszystkie podmioty włączone w działalność kosmiczną, zarówno prywatne, jak i publiczne.

Konsekwentnie zostały omówione kwestie interesu ubezpieczeniowego i przedmiotu ubezpieczenia kosmicznego, obowiązku zawarcia ubezpieczenia w związku z realizacją przedsięwzięć kosmicznych wynikającego z prawa kosmicznego, praw osób trzecich w związku z zawarciem umowy ubezpieczenia, jak również kwestii transparentności i roli informacji w umowie ubezpieczenia. W tym kontekście autorka poddała analizie także kwestie związane z kolizją praw oraz ustalaniem prawa właściwego w ubezpieczeniu kosmicznym i jego roli. Nadto autorka wyjaśniła znaczenie wyboru prawa nawet w sytuacji standaryzacji warunków ubezpieczenia, występujących w odniesieniu do ubezpieczeń kosmicznych stosunkowo często z uwagi na ich międzynarodowy charakter. Analiza tak ważnych aspektów, jak prawo do informacji, stanowiące przejaw zasady najwyższego zaufania, została połączona ze szczegółową analizą procesu *underwritingu* (oceny i szacowania) ryzyk kosmicznych, wyróżniającego się na tle oceny ryzyka bardziej klasycznych typów ubezpieczenia. Na aprobatę zasługuje uwzględnienie przez autorkę najważniejszych zasad umowy ubezpieczenia, tj. zasady dobrej wiary, interesu ubezpieczeniowego, zasady odszkodowania i względnej natury relacji kontraktowych w ujęciu prawnoporównawczym. Na szczególną uwagę zasługuje analiza zasady dobrej wiary w różnych systemach prawa ubezpieczeń oraz koncepcji interesu ubezpieczeniowego, a to z uwagi na różnorodność statusu podmiotów (publicznych i prywatnych) uczestniczących w realizacji przedsięwzięć kosmicznych.

W dalszej kolejności autorka dokonuje prawnej analizy ryzyka w przedsięwzięciach kosmicznych. Jak sama wskazała, było to niezbędne dla analizy treści umowy ubezpieczenia kosmicznego z uwagi na fakt, że ryzyko zajścia wypadku ubezpieczeniowego jest przedmiotem umowy ubezpieczenia, a jego istnienie stanowi *causa* zawarcia umowy ubezpieczenia. W tym celu autorka poddała analizie ryzyko w różnych aspektach mogących wpływać na przedmiot umowy ubezpieczenia kosmicznego, wyodrębniając źródła zagrożeń związanych z działalnością w zakresie eksploracji przestrzeni kosmicznej, następnie identyfikując zagrożenia i czynniki wpływające na nie, jako konsekwencje określonych stanów prawnych lub fizycznych (faktory ryzyka), a w końcu – ujmując ryzyko jako wypadkową zagrożeń i ich konsekwencji w kontekście jego ubezpieczalności.

Na szczególną uwagę zasługują rozważania dotyczące okresu ponoszenia ryzyka, który w ubezpieczeniach kosmicznych w znaczący sposób odbiega od klasycznych typów ubezpieczenia. Różnice te mają wpływ na takie aspekty umowy ubezpieczenia, jak zmiany ryzyka po zawarciu umowy ubezpieczenia, okres ubezpieczenia determinowany momentem ukształtowania się ryzyka w poszczególnych fazach przedsięwzięcia kosmicznego oraz okres ubezpieczenia obowiązkowego. Autorka podjęła nadto rozważania dotyczące szacowania ryzyka dla potrzeb ubezpieczeń kosmicznych w ich kontekście prawnym, takich jak koncepcja wartości ubezpieczeniowej, sumy ubezpieczenia i maksymalnej możliwej straty. Mają one istotny wpływ na kształtowanie treści stosunku ubezpieczenia.

Za szczególnie cenną należy uznać obszerną analizę na temat podmiotów ponoszących ryzyko i wymagających w związku z tym ochrony ubezpieczeniowej, w szczególności zagadnienie podziału ryzyka pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w przedsięwzięcia kosmiczne. Analiza

tej kwestii pozwoliła na identyfikację podmiotów ponoszących ryzyko we własnym obszarze dóbr majątkowych oraz ryzyko odpowiedzialności wobec kontrahentów lub innych podmiotów powiązanych, w tym państwa, a także wobec podmiotów trzecich. Ma to istotne znaczenie dla identyfikacji interesu ubezpieczeniowego w umowie ubezpieczenia.

Autorka nie pominęła także najnowszych tendencji w rozwoju działalności kosmicznej i ich potencjalnego wpływu na ochronę ubezpieczeniową. Wiąże się to na przykład z rozwojem turystyki kosmicznej, z uwagi na element ochrony konsumenckiej i potencjalną konieczność stworzenia nowego dodatkowego reżimu prawnego dotyczącego odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną podczas lotu suborbitalnego. Słuszna jest konstatacja, że znalezienie rozwiązań godzących generalne zasady umowy ubezpieczenia ze specyfiką branży kosmicznej może stanowić doskonały wzór dla innych, nowych, niebezpiecznych rodzajów działalności.

Dr hab. Katarzyna Malinowska objęła analizą także takie zagadnienia jak obowiązek zapłaty składki przez ubezpieczającego, wskazując, że choć jest to obowiązek powstający już na etapie zawierania umowy, należy on do fazy wykonania umowy, gdyż jest świadczeniem ekwiwalentnym do ryzyka ponoszonego przez ubezpieczyciela. Ciekawa w tym względzie analiza pokazuje, jak obowiązek zapłaty składki skorelowany jest z momentem powstania ryzyka (*attachment of risk*), nie zaś z momentem zawarcia umowy. Istotna część rozważań w tym rozdziale była także poświęcona pojęciu szkody, w tym różnych odmian szkody zidentyfikowanych dla potrzeb ubezpieczenia (np. szkoda całkowita, szkoda częściowa itp.), oraz ustalaniu faktu jej powstania i obliczaniu jej wysokości. Na koniec tych rozważań wyodrębniono także część dotyczącą praw ubezpieczyciela po wypłacie świadczenia, takich jak regres ubezpieczeniowy, abandon, skutki ratowania przedmiotu ubezpieczenia. Wszystkie powyższe kwestie zostały poddane analizie z perspektywy zasad umowy ubezpieczenia, głównie zasady odszkodowania. W tym względzie został całkowicie zaspokojony cel prowadzonej analizy, a więc pytanie czy natura ryzyk kosmicznych pozwala na zastosowanie zasady odszkodowania, jak również, jaki wpływ może mieć ubezpieczenie ryzyk kosmicznych na teorię prawa ubezpieczeń oraz rozwój koncepcji ochrony ubezpieczeniowej dla nowo powstających ryzyk technologicznych. Autorka wykazała, że ubezpieczenia kosmiczne wykazują szereg cech wywodzących się z ubezpieczeń morskich, gdzie centralną pozycję zajmuje koncepcja szkody. Wnioski autorki są nowatorskie, należyście udokumentowane oraz cechują się oryginalnością wywodów naukowych.

Monografia dr hab. Katarzyny Malinowskiej pt. *Space Insurance. International Legal Aspects* zasługuje na wysoką ocenę merytoryczną, jest opracowaniem wartościowym i w pełni oryginalnym. Struktura rozprawy oraz uwzględnione w niej zagadnienia i postawione tezy badawcze w pełni korespondują z postanowionymi przez autorkę zamierzeniami badawczymi. Układ rozprawy jest spójny i logiczny, a prowadzona argumentacja należyście uporządkowana i jasna. Jest to pozycja niezbędna w „bibliotece każdego ubezpieczeniowca”.

DR HAB. MARIUSZ FRAS – profesor Uniwersytetu Śląskiego Katowicach, Katedra Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego

